

Z historie a současnosti univerzity**Deset let ukrajinistiky
na Masarykově univerzitě**

ALEŠ BRANDNER – HALYNA MYRONOVA

Již od založení brněnské univerzity v roce 1919 se na její Filozofické fakultě pěstovala slavistika, a to především jako slovanská filologie. V duchu co nejširšího pojetí slavistického bádání se přihlíželo kromě obecných slavistických disciplín i k prohloubenému studiu jednotlivých slovanských jazyků. Vedle hlavních oborů – češtiny a ruštiny – byla věnována pozornost i ostatním slovanským jazykům. Bylo tomu tak zejména ve speciálních lektorských kurzech. V poválečném období se realizovalo na fakultě i studium polštiny, bulharštiny a srbocharvátštiny jako studijních oborů.

Počátek studia ukrajinského jazyka a literatury na brněnské Filozofické fakultě je spojen až se jménem M. Krhouna (1907-1982), který v roce 1960 přišel na tehdejší katedru rusistiky. Jeho pedagogická činnost byla zaměřena na přednášky a semináře z dějin staré ruské literatury a ruského folkloru. Ve své odborné činnosti se věnoval dějinám ukrajinské a běloruské literatury. Pro zájemce konal výběrovou přednášku o rusko-ukrajinsko-běloruských literárních vztazích v 19. a 20. století a také praktická jazyková cvičení z ukrajinštiny. Výsledkem jeho badatelského snažení bylo vydání monografie *Básnické dílo Jurije Fedkovyče*, na jejímž základě získal vědeckou hodnost kandidáta věd o umění (1967). Po jeho odchodu do důchodu v roce 1972 nebyla na fakultě ukrajinistika dále pěstována.

Teprve počátkem 90. let, po rozpadu Sovětského svazu, kdy byla v roce 1992 vyhlášena nezávislost Ukrajiny a ukrajinština se stala úředním jazykem, vzrostl za hranicemi Ukrajiny zájem o studium tohoto jazyka. Ukrajina jako nezávislý stát navázala přímé politické, ekonomické, kulturní, vědecké aj. mezinárodní styky. Na tuto skutečnost reagovaly zahraniční univerzity. Při katedrách (ústavech) slavistiky vznikala (pokud tam již nebyla dříve) oddělení ukrajinistiky, jejichž úkolem je pěstovat odbornou činnost v oblasti jazykovědné, literárněvědné a kulturologické, dále vychovávat budoucí odborníky-ukrajinisty, popř. pořádat pro zájemce lektoráty z praktického jazyka.

Podobně tomu bylo i na brněnské univerzitě. V roce 1993 MŠMT potvrdilo akreditaci oboru ukrajinský jazyk a literatura pro Masarykovu univerzitu a od studijního roku 1993/94 se tento obor realizuje na její Filozofické fakultě. Základ pro vytvoření podmínek k výuce byl vytvořen díky iniciativě a úsilí pracovníků tehdejší katedry ruského jazyka a Ústavu východoslovanských literatur (zejména to byli: T. Juříčková, D. Kšicová, I. Pospí-

šil, S. Žaža, A. Brandner). Ve studijním roce 1994/95 po předchozí dohodě mezi vedením brněnské a kyjevské univerzity začala působit na oboru jako lektorka ukrajinského jazyka H. Myronova z kyjevské univerzity. Stalo se tak na základě mnohaleté spolupráce mezi oběma vysokými školami (zejména se uskutečňovaly prázdninové výměnné pobyty studentů bohemistiky a historie z Kyjeva a studentů rusistiky a historie z Brna, vedle toho se realizovaly oboustranné krátkodobé i dlouhodobé stáže učitelů a aspirantů). Ve stejnou dobu na Filozofické fakultě Univerzity Kralovy v Praze působil jako lektor ukrajinského jazyka V. Žytnyk z Kyjevskomohylovskej akademie, který pravidelně zajížděl do Brna přednášet ukrajinskou literaturu. Po jeho návratu do Kyjeva převzal tuto disciplínu V. Židlický z FF UK v Praze. V současné době dějiny ukrajinské literatury přednáší G. Bínová (přednášky z nejstaršího období vede I. Pospíšil). Pokud jde o výcvik praktického jazyka, ujala se výuky T. Juříčková. Ve studijním roce 1995/96 byla H. Myronova přijata na základě výběrového řízení na uvolněné místo, stala se kmenovou pracovnící fakulty a byla ustanovena docentkou ukrajinského jazyka na tehdy nově zřízeném Ústavu slavistiky.

V průběhu desetiletého období přípravu ukrajinistů zajišťovali a zajišťují: R. Večerka, E. Pallasová (staroslověnština), D. Kšicová (kultura a dějiny Ukrajiny), I. Pospíšil (úvod do literatury, stará literatura východních Slovanů), G. Bínová (ukrajinská literatura), V. Goněc, E. Petrov, P. Boček později L. Svoboda (dějiny Ukrajiny), H. Myronova (fonetika, morfologie, syntax, historický vývoj ukrajinštiny, praktická cvičení z ukrajinštiny ve vyšších ročnících), J. Gazda (úvod do jazykovědy), J. Jelínková (kultura Slovanů), T. Juříčková (praktická jazyková cvičení, lexikologie a stylistika, překladatelský seminář). V posledních pěti letech pomáhají s výukou praktického jazyka (zejména v nižších ročnících) nejlepší absolventi oboru, kteří byli přijati do interní formy doktorského studia (E. Reutová-Svatoňová, V. Wernisch, M. Dušková, P. Janoušková, M. Ševečková – absolventka pregraduálního studia na FF UK v Praze).

V průběhu deseti let se osmkrát uskutečnilo přijímací řízení na obor ukrajinský jazyk a literatura. Celkový počet posluchačů ukrajinštiny čítá více než 80 studentů, kteří kombinují tento obor s dalším oborem, který se studuje na fakultě.

Na rozvoj ukrajinistiky jako nového studijního oboru udělilo MŠMT v uplynulém období celkem pět grantů z Fondu rozvoje vysokých škol. Při oponentuře každého přiděleného grantu oponenti i členové ministerské komise vysoko hodnotili činnost řešitelů grantů a racionální využití přidělených finančních prostředků. Díky přiděleným grantům mohla být založena knihovna studijní literatury, videotéka a jiné studijní pomůcky, mohli být přizváni odborníci z Ukrajiny na krátkodobé přednáškové pobyty (šlo vesměs o renomované představitele jazykovědy, literární vědy a kultury). Bylo možné uskutečnit čtyřdenní exkurzi, v jejímž rámci navštívili její účastníci ukrajinské vesnice na východním Slovensku. Bylo možné fi-

nančně podpořit pobyty studentů na univerzitě v Kyjevě, které se uskutečnily na základě podepsané dohody o spolupráci mezi fakultami.

Prvořadým úkolem při budování nového oboru je založení knihovny a její průběžné doplňování novými fondy. Kromě knih získaných na základě finanční pomoci přidělených grantů byly i druhé prameny, odkud bylo možné získat potřebnou literaturu: především nutno uvést pomoc pracovníků Jazykovědného ústavu a Ústavu ukrajinského jazyka Národní akademie věd Ukrajiny v Kyjevě, dále pak Národní univerzity T. G. Ševčenka v Kyjevě a dary jejího vydavatelství. Druhý pramen představují sponzorské dary od kyjevských podnikatelů. Třetím pramenem je Slovanská knihovna v Praze. Některé publikace dovezli studenti po návratu ze studijních pobytů na Ukrajině a v neposlední řadě jde o dary od soukromých osob. Velkou pomoc při převozu velkého množství literatury prokázali kulturní atašé České republiky na Ukrajině a ředitel Českého centra v Kyjevě.

Otevření nového oboru si vyžádalo rychlé sestavení učebnic a učebních pomůcek pro zabezpečení vyučovacího procesu a pro přípravu vlastních budoucích odborníků v ukrajinistice. Je zcela pochopitelné, že na samém počátku (před 10 lety) byl pocíťován silný nedostatek potřebné studijní literatury ve většině zemí včetně Ukrajiny, kde ze známých důvodů teprve v posledních letech se začal bouřlivě vyvíjet prakticky nový lingvodidaktický směr – ukrajinština jako cizí jazyk. Důležitým a aktuálním problémem pro nový obor bylo také sestavit studijní plány a osnovy dílčích disciplín a rovněž příprava studijních materiálů a jejich následná publikace. V současné době jsou sestaveny a vydány: H. Myronova – J. Gazda: *Úvod do jazykovědy* (Brno 1995¹, 2000²); H. Myronova: *Praktický kurs ukrajinštiny I* (Brno 1999), *Praktický kurs ukrajinštiny II* (Brno 2001) – technickou pomoc při sestavování skript a slovníku v první části zajistila naše absolventka E. Reutová. Zamýšlená třetí a poslední část, která má být určena magisterskému stupni studia, bude dána do tisku do konce roku 2004. Brněnské ukrajinistky G. Bínová, T. Juříčková, H. Myronova a E. Reutová vytvořily pod vedením vedoucího Ústavu slavistiky I. Pospíšila autorský kolektiv pro sestavení *Slovníku východoslovanských spisovatelů* (Praha 2001). Tento slovník obsahuje též samostatnou kapitolu *Přehled současné ukrajinské literatury*, jejíž autorkou je G. Bínová. Ve stadiu dokončení se nachází šestijazyčná příručka úřední korespondence, jejímiž autory jsou G. Bínová, A. Brandner, J. Dohnal, H. Myronova, I. Pospíšil, L. Didkovska (poslední jmenovaná je pracovnící kyjevské univerzity). Pracuje se na slovníku česko-ukrajinských a ukrajinsko-českých zkratk a obdobném slovníku právnických a ekonomických termínů. Půjde o publikace velmi potřebné. Jejich absence vyvolává potíže při překladu oficiálních dokumentů (autorský kolektiv: H. Myronova, V. Wernisch, O. Gazdošova). Dále se pracuje na studijních příručkách z fonetiky a morfologie ukrajinštiny (H. Myronova) a z dějin kultury Ukrajiny (D. Kšicová, H. Myronova).

Bez nadsázky můžeme říci, že naši absolventi a doktorandi představují výkvět naší brněnské a v širším kontextu české ukrajinistiky. Témata zamýšlených doktorských disertací svědčí o různém zaměření odborných zájmů doktorandů. Mezi našimi absolventy jsou i začínající překladatelé. Naše absolventka R. Kindlerová figurovala jako překladatelka knihy J. Vynnyčuka *Příběhy z Haliče* na literárním večeru spisovatelů v Praze. Již předtím přeložila knihu O. Zabužka. P. Rudinská přeložila román J. Andruchovyče *Rekreace*. Obě jmenované jsou doktorandkami oddělení ukrajinistiky na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a současně jsou pověřeny vedením výuky, podílejí se takto na přípravě budoucích ukrajinistů. Naši absolventi jsou také spisovatelé (E. Nováková napsala a vydala čtyři knihy) a vědečtí pracovníci (N. Matějková už několik let plodně pracuje v archivech, zabývá se životem a činností D. Antonovyče, spolupracuje s Národní akademií věd Ukrajiny, vystupuje s referáty na vědeckých konferencích, a to jak u nás, tak i v zahraničí).

Pro výchovu erudovaných a všestranně připravených ukrajinistů se realizují výběrové přednášky a semináře, které jsou zaměřeny na prohloubené studium materiální a duchovní kultury, osvojení dovednosti v oblasti úřední komunikace (ústní i písemné), na jazykovou kulturu a překladatelskou činnost (synchronní překlad atd.). Jako neoddělitelnou součást přípravy odborníka považujeme studijní a poznávací praxe na Ukrajině. Tomu napomáhá rozšíření počtu uzavřených dohod mezi tamními univerzitami (2003 – Lvov, Doněck, 2004 – Luck, připravuje se Rovno).

K aktualizaci studijních pobytů na Ukrajině využíváme pravidelně obměňované a tematicky zaměřené nástěnky (Ukrajina, Krym, Lvov, Kyjev, Kyjevská univerzity, Ukrajinská chalupa, Ukrajinské obřady a obyčeje, T. Ševčenko, L. Ukrajinka, B. Chmelnický). Po návratu ze stáže studenti sami připravují informativní nástěnky, které mají charakter jakéhosi výstupu (Kyjev, Lvov, Slovensko, Zakarpátí).

Posluchači brněnské ukrajinistiky se účastní také překladatelských soutěží v Praze, dále každoročních studentských soutěží SLAVICA, v soutěžích na téma „Moje představa o domově“, „Moje budoucí povolání“ atd. Mnozí z nich už vyzkoušeli svoje jazykové znalosti při práci u firem, které spolupracují s Ukrajinou, nebo se zabývají překlady úřední dokumentace.

S velkým nadšením organizují studenti ukrajinské večery, na nichž předvádějí vysoký stupeň estetického pochopení kultury Ukrajiny a jejich seriózní vztah ke kulturnímu dědictví Ukrajinců. Přípravují nejen duchovní část večera (básně, písně, tance, scénky odrážející obyčeje a zvyky Ukrajinců), ale i část materiální jako výsledek osvojení si vylechnutých přednášek o ukrajinské kuchyni (ukrajinská jídla). Ve druhé části večera nezpívají jen posluchači, kteří učíňkují, ale i všichni přítomní. Často se nám podaří získat pro akci i aktéry z brněnské Janáčkovy opery, odkud si půjčujeme po dohodě s vedením Národního divadla v Brně potřebné kostýmy pro naše vystoupení.

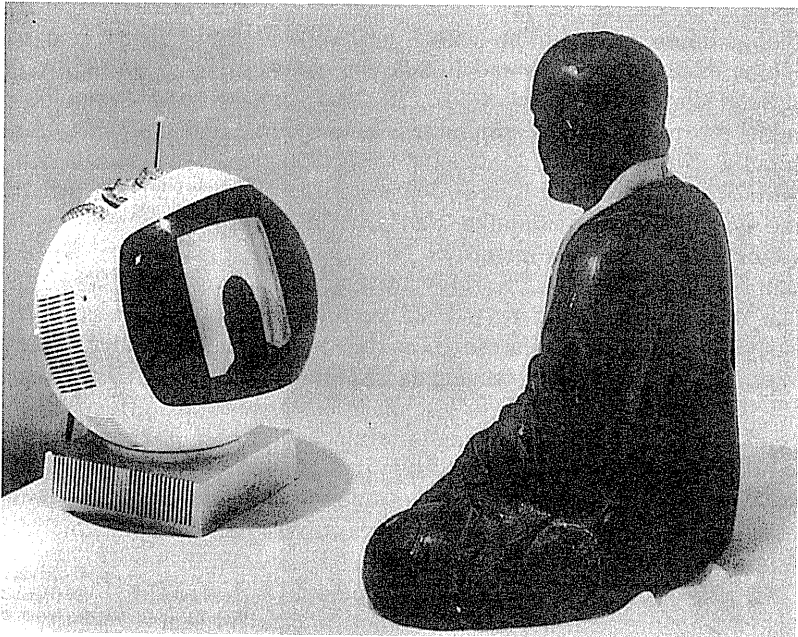
Chceme-li vzpomenout, kdo pomáhal brněnské ukrajinistice, nutno především poděkovat bývalému i nynějšímu velvyslanci Ukrajiny v České republice Andreji Ozadovskému a Sergeji Ustyčovi; posledně jmenovaný byl v roce 2001 iniciátorem pro studenty nezapomenutelné pětidenní exkurze mikrobusem na Ukrajinu (trasa: Brno – Užhorod – Ťačiv – Rachiv – Truskavec – Užhorod – Brno). Třeba také dodat, že u nás existují oboustranné kontakty s pracovníky velvyslanectví a konzulátu Ukrajiny, především jeho brněnské pobočky.

S přihlédnutím ke změnám, které se uskutečnily v oblasti politiky, ekonomiky a ve vztazích mezi jednotlivými zeměmi, a z hlediska k potřebám společenského uplatnění budoucích absolventů v praxi máme za to, že příprava posluchačů ukrajinistiky (zejména ve vyšších ročnících) se musí uskutečňovat na nových lingvodidaktických základech výuky, které se musí koncepčně lišit od tradičního pojetí. Z toho vyplývá, že je nutné přeorientovat celý komplex výuky na cílevědomější zaměření budoucích odborníků, kteří se budou muset v dostatečné míře profesionálně orientovat v rychle se měnících podmínkách v posledním desetiletí. Zaměření praktických jazykových cvičení musí odpovídat budoucímu profesnímu uplatnění i rychlé adaptaci absolventů v praxi. Právě proto zařazujeme do výuky takové disciplíny, které jsou pro současnost velmi aktuální: ekonomická a politická terminologie, seznámení se základními výrazy současné ekonomické a právní sféry, soukromé podnikatelství, exportní a importní obchod, vedení komerční korespondence, řečová etiketa jednání, překlad konkrétních právnických dokladů.

Za důležitou součást přípravy posluchačů ukrajinistiky v současných podmínkách považujeme jejich hluboké a všestranné kulturologické seznámení s Ukrajinou, jejím národem, dějinami, materiální a duchovní kulturou, tradicemi, úspěchy, ale i neúspěchy a problémy. Je zcela pochopitelné, že není možné utíkat před problémy, někdy i velmi nepříjemnými. Naopak – je nutné snažit se osobně, maximálně úplně, všestranně a objektivně na ně odpovídat. Problémů je mnoho. Chápeme, že to nejsou jen naše problémy, ale především jsou to problémy celého vzdělávacího systému, jehož jsme organickou součástí. Jejich podstatná část se odvíjí především od nedostatku finančních prostředků a odtud 1) omezená možnost poznat úzce specializované odborníky z Ukrajiny; 2) vítané by byly dlouhodobé stáže nejen studentů a doktorandů, ale i učitelů, aby mohli pracovat v knihovnách a konzultovat s ukrajinskými kolegy; 3) máme velmi omezené možnosti přístupu k periodicky vydávaným časopisům; 4) dosud jsou velmi citelná bílá místa jak v literatuře 19. a 20. století, tak v ještě větší míře je to markantní v literárněkritických materiálech za poslední léta; 5) nedostatečná je informovanost o konání mezinárodních kongresů, konferencí, symposií, seminářů, jazykových kurzů (tzv. letních škol) a účasti v nich, o vydávání nové literatury, o možnostech publikace apod.

Přivítali bychom spolupráci s vysokými školami a podobnými institucemi na Ukrajině, která by byla zaměřena především na 1) každoroční výměnu studentů na semestrální pobyt; 2) konání studijní a poznávací praxe studentů i učitelů (15-30 dní); 3) stáže učitelů a doktorandů; 4) výměnu vědecké, metodické a umělecké literatury (seznámení s tematickými plány univerzitních a akademických vydavatelství s následnou možností objednávky literatury nebo její získání bezprostřední výměnou) a periodik (týká se nejen vědeckých periodik a sborníků, ale i novin a časopisů populárně-vědeckého a publicistického zaměření); 5) informování o konání vědeckých a vědecko-metodických konferencí, seminářů a o možnosti účasti v nich; 6) vydávání společných studijních příruček; 7) rozpracování a realizaci společných vědecko-výzkumných a vzdělávacích programů; 8) informování o organizování a o možné účasti studentů a učitelů na letních kurzech ukrajinského jazyka, které se pořádají vysokými školami na Ukrajině, a o Letní škole slovanských studií, které organizují univerzity v České republice.

Zbývá jen dodat, že dohoda mezi Ministerstvem vzdělání a vědy Ukrajiny a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky o spolupráci v oblasti vzdělávání a vědy podepsaná v Praze 15. 12. 2003 napomůže alespoň částečné realizaci našich dlouhodobých plánů.

Nam June Paik, TV-Buddha, 1974